

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ БУДИНКУ ДИТИНИ У ПЛЕКАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ВИХОВАНЦЯ

Л.В. Біла

Україна, м. Запоріжжя, КЗ "Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти" ЗОР

Практика сьогодення порушує питання розвитку індивідуальності людини як пріоритетного напрямку в системі дошкільної, середньої та вищої освіти. Проблема вивчення індивідуальності людини була і є однією з центральних тем теоретичних і прикладних досліджень в психології (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Т.Ф. Базилевич, В.О. Барабанщиков, Л.С. Виготський, Е.О. Голубєва, В.С. Мерлін, І.В. Равич-Щербо, С.Л. Рубінштейн, В.М. Русалов).

Поняття індивідуальності тотожне за значенням до понять "унікальність", "неповторність", "несхожість" однієї людини на іншу. Б.Г. Ананьєв запропонував розглядати індивідуальність як відкриту і закрити систему: "Якщо особистість – "вершина" всієї структури людських властивостей, то індивідуальність – це "глибина" особистості і суб'єкта діяльності" (2, 329).

Цілісна характеристика індивідуальних властивостей людини позначена В.С. Мерліном як інтегральна індивідуальність, як особливий проявляє індивідуальної своєрідності характеру зв'язку між усіма властивостями людини, починаючи від біохімічних особливостей організму і закінчуючи соціальним статусом особистості в суспільстві.

Індивідуальність людини формується під впливом трьох груп чинників: *першу* групу чинників складають спадковість і фізіологічні особливості людини; *другу* – чинники, що формують індивідуальність людини та утворюються з її оточення; *третю* – чинники, що впливають на формування індивідуальності людини, складають риси і особливості характеру людини, її індивідуальність, яка впливає на своє власне формування та розвиток.

І. Кант вважав, що індивідуальність дає можливість проявитися людині як вільній, незалежній істоті, тобто діяти за власним замислом. Так, вже в перший місяць життя дитина проявляє свою індивідуальність (звільнює ручки від пелюшок, виймає пустушку із рота, вибирає улюблену позу тощо) у дошкільному віці дитина починає сприймати неоднозначність своїх дій (бити по м'ячу можна, людину – ні); засвоює

неоднозначність властивостей речей (паличку можна використовувати в різний спосіб залежно від обставин); у неї розвивається почуття гумору, здатності вставати на точку зору іншого.

Психологічні новоутворення раннього віку просувають дитину на новий рівень розвитку. Починається перехідний період – криза трьох років. Криза трьох років – межа між раннім і дошкільним дитинством – один із найважчих моментів у житті дитини. Вона пов'язана з усвідомленням себе як активного суб'єкта в світі предметів. Це руйнація, перегляд старої системи соціальних відносин. Кризі трьох років Л.С. Виготський надав 7 характеристик: *негативізм, упертість, норовистість, свавілля, деспотизм, ревності, знецінення*. Всі ці явища свідчать про те, що в дитини змінюється відношення до інших людей і до самої себе. Подолання кризи є кроком уперед на шляху розвитку дитини, її перехід на вищий ступінь, що характеризується: появою власних дій і свідомість, підвищенням мотивація до самоствердження, новоутворенням "я сам", усвідомленням свого місця в світі суспільних відносин, відкриттям для себе позиції суб'єкта.

Дошкільний вік від 3 до 7 років вважається одним з визначальних етапів у формуванні людини. Цей етап охоплює достатньо великий відрізок життя дитини. Дитина відкриває для себе світ людських відносин, різних видів діяльності. Стрижневим напрямом подальшого розвитку стає розширення сфери усвідомлення людини в собі самій та навколишньому світі. Це період первинного становлення особистості, період інтенсивного самопізнання. В дитини виникає емоційне передбачення наслідків своєї поведінки, самооцінка, ускладнення і усвідомлення переживань, вона збагачується новими почуттями та мотивами емоційно-потребової сфери. В передшкільному віці виокремлюються декілька напрямів розвитку самосвідомості: самооцінка, усвідомлення своїх переживань, статеві ідентифікація, усвідомлення себе в часі тощо. Центральними новоутвореннями цього віку вважають супідрядність мотивів і самосвідомість.

Праці В.М. Бехтерева, О.М. Бернштейна, О.Ф. Лазурського, С.С. Корсакова, М.М. Ланге та інших сприяли вивченню психічного як цілісного утворення, виявивши неспростовні факти взаємодії різних психічних, психофізіологічних і соціальних явищ.

Індивідуальний підхід до дитини в освітньому процесі створює найсприятливіші умови для розвитку її активності, схильностей, уподобань, пізнавальних здібностей, обдарованості. Проблема стає ще більш актуальною, коли мова йде про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Саме такого підходу потребують діти-

сироти та діти які позбавлені батьківського піклування. Психічний розвиток цих дітей відрізняється від ровесників, що зростають у сім'ях. Темп розвитку дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, сповільнений. Їх розвиток і здоров'я мають низку якісних негативних особливостей, які відрізняються на всіх ступенях дитинства та залежать від часу виникнення факту сирітства в онтогенезі. Індивідуальні особливості по-різному і в неоднаковій мірі виявляють себе на кожному віковому етапі. Та всі вони мають серйозні наслідки для формування особистості людини. Лише зберігаючи індивідуальність дитини, вихователь сприяє їй у можливості розвивати, стверджувати та реалізовувати власне "Я". Крім того це сприяє подоланню дитиною "комплексу меншовартості", "комплексу непотрібності", розкріпачення та формуванню цілісної натури, яка має свою гідність та успішне майбутнє.

Останніми роками в Україні існувала багатостраждальна проблема будинків дитини та шкіл-інтернатів, а також ставлення до них як до небажаного явища, вимагала вирішення її в найкоротші терміни шляхом усиновлення вихованців та закриття цих установ. Проте, як свідчить реальність, цю проблему швидко вирішити не вдалось, тому на порядку денному повстала нагальна необхідність пошуку ефективніших шляхів оптимізації функціонування існуючих будинків дитини та шкіл-інтернатів.

З огляду на те, що суб'єктами освітнього процесу в будинках дитини є діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, частина з яких має особливі освітні потреби, виникає проблема необхідності осмислення змісту професійної діяльності вихователів цих установ і створення принципово нового підходу до їх професійного розвитку.

Як свідчить тривале вивчення діяльності вихователів будинку дитини в їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації існують певні проблеми: педагогічна освіта за фахом "дошкільна педагогіка" не орієнтована на роботу в будинках дитини, не включає в програму навчання майбутніх вихователів питання, пов'язані з індивідуальними і типологічними особливостями дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської піклування, з причинами і наслідками материнської депривації, з психологічними особливостями дітей із особливими освітніми потребами, з методиками організації та здійснення інклюзивної освіти. При цьому психолого-педагогічна підготовка фахівців для роботи з дітьми, що виховуються в родинах, виявляється недостатньою або неадекватною для роботи в будинку дитини, оскільки переноситься на дітей-сиріт без урахування їх вікових особливостей, індивідуальних норм, психологічних властивостей та специфіки умов виховання. Водночас, доцільно

враховувати також той факт, що більшість вихователів, не усвідомлюючи власної унікальності, не зорієнтовані на саморозвиток своєї індивідуальності як мету професійного розвитку.

Розвиток індивідуальності є складним, важким та довготривалим процесом. І безперечно, що плекати індивідуальність дитини може тільки індивідуальність. Але існуюча розбіжність між вимогою до вихователя в формуванні індивідуальності дитини та ігноруванням індивідуальністю самого вихователя не сприяє підвищенню його професійної компетентності. Отже, виникає протиріччя між життєвою потребою дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, і відсутністю у вихователя будинку дитини професійно значущих компетенцій для роботи із зазначеною категорією дітей.

Отже, вирішення проблеми розвитку індивідуальності дітей, що виховуються у будинках дитини, криється у формуванні компетентності до цієї діяльності у вихователів дошкільних навчальних закладів, а також у визначенні співвідношення щодо вимог професіоналізації вихователя будинку дитини з його підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації до роботи в такому закладі. Тільки за таких умов будуть подолані протиріччя між вимогами сьогодення в розвитку індивідуальності людини як пріоритетного напрямку та професійним надбанням вихователя, який здатен здійснювати цей процес.

Література.

1. *Ананьев Б. Г.* О проблемах современного человекознания. – СПб.: Питер, 2001. —272 с.
2. *Ананьев Б. Г.* Человек как предмет познания. – Л.: ЛГУ, 1969. — 340 с.
3. *Дружилов С.А.* Становление профессионализма человека как реализация индивидуального ресурса профессионального развития. – Новокузнецк: Изд-во ИПК, 2002. – 242 с.
4. *Маркова А.К.* Психология профессионализма. М., 1996. - 308 с.
5. *Маслоу А.* Новые рубежи человеческой природы. – М.: Смысл, 1999. – 425 с.
6. *Мерлин В.С.* Психология индивидуальности / Под ред. Е.А. Климова. – М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 448 с.
7. *Мясищев В.Н.* Психология отношений: Избранные психологические труды / Под ред. А.А. Бодалева. М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1995. – 356 с.
8. *Прихожан А.М., Толстых Н.Н.* Психология сиротства. Изд.3-е. – СПб.: Питер, 2007. – 416 с.

Надійшло до редакції 15.03.2013 року